Spaţiul fono-semantic al luminii blagiene şi textualizarea erosului: *Izvorul nopţii*

ILEANA OANCEA
Universitatea de Vest, Timişoara

Cuvinte cheie: metafora generalizată – ochi, lumină / întuneric, caracterul oximoronic al lexemului lumină

> „Lucian Blaga ca poet, în concordanță cu cerințele noului stil al epocii, vrea ca umbra să dea lumină fondului integrării făpturilor într-o unitate invizibilă, după paradoxul pe care el însuşi îl semnala ca specific curentelor europene moderne, ce atribuie naturii intențiile pe care poeții le vreau realizate prin arta lor" (Eugen Todoran, ***Lucian Blaga, Mitul poetic***, Editura Facla, 1981, p 54).

> ,,Lumina de lună e misterioasă numai pentru că se amestecă cu întunericul" (Lucian Blaga, ***Încercări filosofice***, Ed. Facla, 1977, p. 261).

S-a spus că primul poet care a văzut peisajul reflectat în pupilă este Dante Alighieri: „se non come dal viso in che si specchia / nave che per corrente giu discende…" (***Paradisul,*** XVII, 41-42). La Mihai Eminescu ochii sunt „dulci cerului fiaştri".

Imaginea ochilor, fereastră a interiorității, dar și punte către lume, este o prezență obsesivă în poezia erotică a lui Blaga. Specularitatea ochilor este pragul de infăptuire a unei metamorfoze, care prinde un contur antropocosmic. Mai întâi, avid să se oglindească, poetul caută ochii iubitei: *Lacomi și flămanzi imi strigă ochii, veșnic nesătui ei striga / după ochii tăi* (***Primăvara***). Alteori, ochii închiși ai poetului înconjoară imaginea strălucitoare a iubitei cu umbră protectoare: *Iar eu încet, nespus de-ncet / icoana ta din ochii mei, / surâsul tău, iubirea și lumina ta (Noapte*). Iubita-lumină se revelează pe fondul nopții și al tainei.

Asociat *luminii*, lexemul *noapte* (din titlu) conține latent motivul pe care se clădește tensiunea stilistică din poezia ***Izvorul nopții***. Poemul întrupează acest topos poetic în mod exemplar. Redăm, în continuare, textul: *Frumoaso, / ți-s ochii așa de negri încît seara / cînd stau culcat cu capu-n*

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

poala ta / Îmi pare, / că ochii tai, adâncii, / sunt izvorul / din care tainic curge noaptea peste văi / și peste munți și peste șesuri, acoperind pământul / c-o mare de-ntuneric. Așa-s de negri ochii tăi, / lumina mea.

Izvorul nopții conține „in nuce" ambivalența *lumină / întuneric*, atât de caracteristică imaginarului blagian, care evocă *vizionar* un nou mod de existență a elementelor lumii, transfigurate de extazul trăirii erotice.

Sentimentul iubirii - una din temele fundamentale ale poeziei lirice din totdeauna, adevărat arhetip al lirismului - fuzionează organic la Blaga cu contemplarea "corolei de minuni a lumii". Dragostea este pentru marele poet o stare existențială de comunicare cu marele tot. Așadar, ca participare la substanța originară a lumii, iubirea nu mai este un eveniment pur biografic, ci, esențializată, ea este o trăire totală a eului smuls din contigent si integrat marilor ritmuri ale universului.

Consubstanțială cu natura, *devenită* natură, femeia este adorată de poetul copleșit de superioritatea ei ontologică, părtaș, prin iubire, la însuși misterul absolut al existenței. Frenezia sentimentului erotic este fantezia participării la un mare ritual de dezmărginire a simțirii în care *femeia-natură* săvârșește o mereu râvnită contopire a umanului cu tainele lumii.

Semnificația existențială a erosului la Blaga apare pregnant in modul în care femeia iubită, văzută ca întrupare a legilor ascunse ale firii, *devine* pragul de înfăptuire a unei metamorfoze cu o mare densitate vizionară, activând textul poetic prin generarea sensurilor lui simbolice. Căci *Unde sfârșești nu vei afla / Privind ființa ta se prelungește / până la cea din urmă stea (**Odă către lună***). Femeia este o prelungire a firii, o oglindă a ei. Mai mult, ca adevărat principiu de echivalență, se textualizează, materializarea ei in poezie generează procesul însuși de semnificare poetică. Evenimentul liric se consumă astfel în actul *contemplării* iubitei, pur semnificant în căutarea semnificatului ascuns în profunzimea naturii, proces reversibil prin care natura se umanizează iar femeia devine natură. Femeia încetează să mai fie o realitate morală sau psihologică, „individualizarea" ei este prilejul unui salt imaginar care o absoarbe, restituind-o apoi intensificată, detaliile, necesar vagi, dobândind, grație unei sensibilități metafizice neobișnuite a poetului, o încărcătură simbolică. Imaginea femeii devine dependentă de text; nemaiexistând in afara lui, ea este astfel textul însuși. Iubirea poetului se desfășoară întru-un univers eleat, străbătut însă în interior de reținutul clocot al forțelor dionisiace, izvorâte din durata pură a eului extatic, eliberat de zgura istoriei „concrete".

Structura lingvistico-stilistică a poeziei este profund revelatoare pentru acest lirism esențializat, de o mare concentrare vizionară, caracteristic eroticii lui Blaga. Lexicul, de o sobrietate extremă, este alcătuit în întregime

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

din termeni aparținând vocabularului fundamental al limbii. Majoritatea sunt substantive: *seara, izvorul, noaptea, văi, munți, șeșuri, pământul, mare, întuneric, lumină*; adjective-epitete (având de obicei funcția sensibilizatoare in poezie) sunt doar două: *așa de negri* în care valoarea cromatică propriu-zisă este spiritualizată si *tainic*, adjectivul *adâncii* fiind, prin articulare, ipostaziat ca substanță, procedeu frecvent in poezia lui Blaga. Verbele: *(ți)-s, stau, (îmi) pare, sunt, curge, (așa)-s* au toate, cu excepția lui *curge*, un caracter static. Materialul lexical are deci o valoare *generalizantă*, preponderent *nominală*. El este constituit din termeni-entități, poetul neurmărind să fixeze aspecte pitorești, și deci efemere, ale universului, ci o realitate prezentă în fenomentalitatea ei esențială. Singurul verb care introduce mișcare în acest peisaj static este *curge*. El dobândește în text demnitatea unui prezent etern (curge mereu), acțiunea, suportul unui act originar, săvârșindu-se într-un timp fără timp. Scăpat din chingile contigentului, ieșit din clipă, poetul fixează imaginea unui univers absolut, nemișcat in propria mișcare, contemplarea extatică a ochilor negri ai iubitei constituindu-se în oglinda magică a revelării unei secrete osmoze primordiale.

Lexicul atât de epurat al acestei poezii este însuflețit de subtile valori conotative, el fiind alcătuit în întregime din termeni dominanți ai creației lui Blaga. Acesta are o bogată încărcătura simbolică pe care numai o lectură verticală (în intertextualitate) ar putea-o reliefa adecvat. Sporul semantic al lexemelor, *ochi negri / noapte / lumină* învederează faptul că marea artă își extrage densitatea și bogăția din polivalența contextuală, metaforică, a cuvintelor uzuale. Poezia este o artă combinatorie în care cuvintele redefinite contextual susțin imaginarul de neconfundat al operei. „Dilatarea" întunericului ca „eveniment" central al textului este marcată și prin tectonica poeziei. Fragmentarea prozodică a descrierii: *că ochii tăi, adâncii, sunt izvorul / din care tainic curge noaptea peste văi, / și peste munți si peste șesuri / acoperind pământul / c-o mare de-ntuneric este profund sugestivă.* În versul *și peste munți si peste șesuri* repetarea lui și are aceeași valoare de intensificare.

Fiind scrisă in vers liber, dispunerea neregulată a versurilor și înconjurarea lor cu spații albe are o motivație stilistică. Decuparea frazei care alcătuiește poemul în fragmente neunitare articulează mișcarea textuală a semnificației. Saltul poetului în imaginar se face prin verbul scurt *îmi pare*. Izolat și prin virgulă de subiectivă care urmează, violentându-se regulile gramaticii, versul este suspendat și viu reliefat prin pauză expresivă, el fiind tocmai locul de balansare a sensurilor, pârghia de susținere a fuziunii dintre imaginar și real.

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

În plan stilistic, ideea de intensitate și dilatare este susținută și prin propoziția cu valoare de superlativ: (*ți-s ochii atât de negri) încît seara (…) îmi pare*, construcție care deschide alunecarea în imaginar a poetului, ca și prin sensul însuși al substantivului *noapte* şi mai ales prin sintagma *o mare de-ntuneric*.

Saturată de conotațiile din poezia romantică, marea apare aici ca simbol al nemărginirii și al universului originar, ea este în același timp suport al „dezmărginirii" expresioniste a eului liric contopit cu lumea. Felul în care, în pură atemporalitate, noaptea se revarsă, mereu si mereu asupra lumii, izvorâre încremenind într-un timp primordial, este ilustrativ pentru această nemișcare pe care poetul o animă cu vibrația sa.

Înfiripat treptat, până la înstăpânirea lui într-o lume în care contururile au dispărut, întunericul, țâșnind din ochii negri ai iubitei, devine simbol absolut al unei taine *existențiale, al reveriei, obscurității si profunzimii*. Cele două versuri scurte, *frumoaso, lumina mea* (începutul și sfârșitul poemului), închid și ilustrează desfășurarea acestui lirism *sublimat, imnic, incantatoriu*, în care *iubita-lumină* nu tulbură obscuritatea și taina, ci se contopește cu ea. Identificarea metaforică *lumină - noapte* conotează nivelul imaginar al lexemelor prin ideea de *vastitate şi intensitate*. Ochii iubitei - izvor al nopții atotstăpânitoare, spațiu al reveriei eminamente poetice, al feminității și al fiorului metafizic - sunt negri, intensitatea lor scăpărătoare fiind sugerată prin asocierea finală cu *lumina*, transferată aici regimului nocturn al imaginarului poetic.

Versul ultim *Așa-s de negrii ochii tăi, lumina mea se înalță pe metafora generalizată (ochi) negri, noapte / lumină*. Prin anularea opoziției *noapte / lumină*, lumina devine opacă iar noaptea este iluminată. Identificarea se face prin generalizarea semelor contextuale de *profunzime si taină*. În felul acesta lexemul *lumină*, care împreună cu primul vers (*frumoaso)* structurează planul afectiv al poemului, într-un registru al erosului sublimat, imnic pe linia poeticii celebrând iubirea tristanescă, dematerializată, supusă unei intensificări de natură expresionistă, estompează și mai mult imaginea iubitei. Ea se spiritualizează în oglinda unei asumări interioare jubilatorii. În acest univers esențializat nu răzbat ecouri ale lumii sensibile. Iubita este ea însăși o esență într-o lume de esență.

Iubirea poetului se dovedește ferment dionisiac într-un absolut originar; de aici impresia de seninătate, liniște, dar și de trăire extatică, sărbătorească. Iubirea este proiectată într-o zonă a misterului lumii în care erosul devine principiu de întemeiere a universului.

Chintesența supremă a fuziunii: *iubită / natură, noapte / lumină* printr-un fel de transsubstanțiere înfăptuită în eul absolut al poetului (care apare în

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

plan semantic prin constituirea paradigmei: *ochi negri / noapte / lumină*) o regăsim în acordurile sonore întunecos-luminoase ale cuvântului final al poeziei.

Mişcarea circulară a semnificaţiei duce la nivelarea sensurilor obişnuit antinomice şi la îmbogăţirea lor contextuală printr-o reciprocă definire. Experienţa existenţială a poetului, ca trăire erotica absolute, este redată textual prin metafora generalizată (ochi*) negri / noapte / lumină* al cărei dinamism şi tensiune semantică coincide cu însăşi desfăşurarea textului. Ca figură textuală, ea are ca sens profund idea de *nemărginire, identitate* eleată a contrariilor, dar şi de *intensitate*. A intra în lumea poemului presupune o operaţie de citire a lui în funcţie de un cod poetic care propune relaţional o constelaţie de sensuri specifice reflectate în *imaginea vizionară construită* de text.

Cum am observant, „dilatarea" întunericului este „evenimentul" central al textului şi el este rezultatul contemplării în oglinda magică a alterităţii interiorizate într-o imagine jubilatorie. Iluminată de un soare interior, marea de întuneric, în care se cufundă extatic eul poetic, este locul unei întâlniri esenţiale. Ea se petrece pe dimensiunile profunde ale fiinţei. O comparaţie (*ochi negri ca noaptea*) sau un epitet metaforic (*ochi noptatici*) dă, prin amplificare viziunea din ***Izvorul Nopţii*** care se face cu ajutorul unui limbaj deplin articulat logic, cum s-a observant în critică.

Este însă foarte important să observăm că viziunea logic articulate a poemului este dublată de o subtilă redimensionare a planului figural care instituie izotopiile amintite. În plus, descătuşată de rigorile convenţiei lingvistice, *substanţa* nevăzută, cratiliană a limbii invadează scena semiotică a textului. Structura izotopică a poemului se realizează *infralexical* prin complexe reorganizări semice exixtând dincolo de nivelul limbajului deplin articulat logic. Explicitarea discursivă, examinată mai îndeaproape, devine problematică, ambiguitatea nu dispare. Procesul de recuperare a sensului presupune descoperirea *volumului* său de dincolo de derularea dezambiguizantă a textului şi el presupune *construcţia* prin lectură a intuiţiei vizionare omniprezente. Mai mult chiar, acest *nisus formativus*, dificil de parafrazat poate produce o împingere a semnificării şi la alte nivele textuale, mai puţin „manifeste" şi chiar în contrasens cu logica discursivă a concatenărilor semantice rezultate prin expansiunea lineară impusă de text. Poemul invită la o relaţie de lectură mai vie, după „logica" cratiliană a modernităţii, teoretizată de Blaga însuşi. Trimiţând la un element paratextual (titlul volumului ***Poemele luminii***), finalul poemului în discuţie ***(Lumina mea***),

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

defineşte aici ipostaza cea mai tulburătoare a *luminii* blagiene. Astfel, ea creşte dintr-o poetică bazată pe *coincidentia oppositorum*.

Voi zăbovi puţin asupra acestui lexem *lumina* (metaforă şi simbol), care are aici şi funcţia de reflector metatextual. Dincolo de limbajul pe deplin articulat logic, anagramat în filigran (ceea ce Starobinski numea *cuvintele de sub cuvinte*, referindu-se la acest nivel „profund" al poetizării descoperit de F. de Saussure[1]), există, coborând dincolo de suprafaţa textuală, un mod de a mobiliza poetic textul al cărui dinamism se face după o logică circulară şi retrosemnificantă. Descătuşarea *sâmburelui vizionar* presupune şi o asemenea lectură, nu numai de natură discursivă, ci şi pragmatică, adică atentă la distorsiunile textuale în căutarea firelor care duc spre „logica" internă a poeziei care conferă *volum* şi *densitate* sensului. Punctul central al semiozei este acest lexem *lumina* cu valoare emblematică în creaţia blagiană, el ne apare ca un semnificant diseminat în text ce se încarcă cu o „substanţă" semantică motivantă prin retrosemnificare. Deconstruind sensuri preexistente, *lumina* se constituie ca emanaţie a întunericului şi-şi dezvăluie potenţele de semnificare poetică. Structura sa fonetică alunecând între *u* şi *a* devine o fereastră deschisă spre sens. Poezia devine *a posteriori* cratiliană, ca şi când mişcarea ei este cuprinsă „*in nuce*" în semnificaţia ultimului vers. Textul motivează *hic et nunc* ceea ce în limbă este pură convenţie, adică alunecarea de la întuneric(u) la lumină(a), o alunecare oximoronică, lexemul central la Blaga lumina, descompunându-şi structura fono-scenantică.

Imaginaţia izotopică*: iubită / natură, noapte / lumină,* realizată printr-un fel de transsubstanţiere înfăptuită în eul absolut al poetului, se reflect în acordurile sonore întunecos-luminoase ale cuvântului final al poeziei. Căci lumina în însuşi corpul său sonor oferă într-o delicată gradaţie trecerea de la vocala *u* (închisă „întunecoasă") la vocala *a* („luminoasă", de maximă apertură). Iată o motivare tulburătoare între semnificat şi semnificant pe care marea poezie ştie să o declanşeze şi pe care Blaga a teoretizat-o în ***Geneza metaforei şi sensul culturii***. Ultimul vers conţine prin structura sa materială oximoronică, a cărei revelare este opera poemului, un mod de a fi al eroticii blagiene. Materia semnificatului şi cea a semnificantului: *continuum semantic* şi *continuum sonor*, dispusă textual, dar şi subtextual, anulează contrariile şi „închide" textul; ***Izvorul nopţii*** este asumat ca eveniment al lumii, dar şi al limbajului. Structura sonoră a lexemului *lumină* sintetizează,

[1] Jean Starobinski, *Les mots sous les mots. Les anagrammes de I*, Paris, Gallimard, 1971.

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

ca unitate textuală concluzivă, mişcarea simbolică a sensurilor. „Transcendere" a dualității, *lumina* se prezintă ca o „monadă" conținătoare a principiului constructiv al poemului, un oximoron generalizat, al cărui prag conduce spre urmărirea proiectului semantic profund al textului.

Poemul săvârşeşte un miracol: anularea arbitrarului semnelor lingvistice. El dăruieşte bucuria regăsirii, prin lectură a subiectivității pierdute a limbajului. Oare nu şi obscure impulsuri ale texturii sonore au făcut ca *lumina* blagiană să crească dintr-o osmoză contradictorie, stând sub semnul regimului nocturn al imaginarului? Am putea reaminti aici cuvintele puse ca motto la acest studio: „Lucian Blaga ca poet, în concordanță cu cerințele noului stil al epocii, vrea ca umbra să dea lumină fondului integrării făpturilor intr-o unitate invizibilă…".

Spațiul de comunicare, dar şi de comuniune cu o lume fictivă, poezia se oferă spre lectură, păstrându-şi misterul. Plăcerea textului se înfiripă din această tentativă, niciodată încheiată definitiv, de a face să vorbească despre sine - şi de ce nu despre fantasmele creatorului său – un text care spune mereu numai ceea ce spune.

În plan mai înalt, poemul poate fi privit şi ca ilustrare a concepției lui Blaga din ***Geneza metaforei şi sensul culturii*** despre natura dublu metaforică sau, altfel spus, esențial metaforică a limbajului. Căci marele poet-filosof formulase foarte exact fenomenul pe care ni se pare că l-am surprins aici: „Cuvintele limbajului poetic devin revelatorii prin însăşi substanța lor sonoră şi prin structura lor sensibilă, prin articularea şi ritmul lor. Ele nu exprimă numai ceva prin conținutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăşi materia, configurația şi structura lor materială (…). Limbajul poetic este prin urmare prin natura sa materială, ritmică şi sonoră ca atare, ceva „metaforic". Cu alte cuvinte, tocmai prin redobândirea unei *materialități* pierdute, adică prin alcătuirea sa fizică, indiferentă în limbajul obişnuit, dar semnificantă acum, devine limbajul poetic analog „stărilor, gândurilor, trăirilor pe care acest limbaj le exprimă".

Aşa cum s-a mai întâmplat în poezia modernă, textul ne lasă să descoperim o fuziune a practicii literare cu teoria ei.

Bibliografie

Blaga, Lucian.1977. *Încercări filosofice*. Bucureşti: Editura Facla.
Blaga, Lucian. 2011. *Trilogia culturii*. Bucureşti: Editura Humanitas.
Starobinski, Jean. 1971. *Les mots sous les mots. Les anagrammes de I*, Paris: Gallimard.
Todoran, Eugen. 1981. *Lucian Blaga, Mitul poetic*. Bucureşti: Editura Facla.

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)

THE FENO-SCENANTIC SPACE OF BLAGA'S LIGHT AND THE TEXTUALIZATION OF EROS: *THE SPRING OF THE NIGHT*

Abstract

Keywords: *the generalized metaphor – eye, light / darkness, the oxymoronic character of the word light*

The text is presented from a semiostylistic perspective and deals with a well known poem written by Lucian Blaga. We made the literary analysis taking into account Lucian Blaga's perspective on the poetic issues and the poetic metaphor.

BDD-A32071 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:37 UTC)